

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

LA ROMANA

EL VINALOPÓ MITJÀ

ACADÈ
MIAVA
LENCI
ANADE
LALLE
NGUA

AJUNTAMENT
DE LA ROMANA

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECALL I TEXT
Carmel Navarro Belmonte
María del Carmen Blasco García

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
La Romana, 210

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de la Romana

ISBN: 978-84-482-6152-8

Depòsit legal: V-675-2017

Impressió: gràfiques **vimar**
Alvarado, 11 • 14.181.150.61.30 • Huelva • València

www.avl.gva.es

LA ROMANA

La Romana és una localitat de l'extrem meridional del territori valencià, en la comarca del Vinalopó Mitjà. El terme municipal té 43,3 km² i limita al nord amb Monòver; a l'est, amb Novelda; al sud, amb Asp, el Fondó de les Neus i Oriola, i a l'oest, amb l'Alguenya i el Pinós. L'any 2016 el municipi tenia 2.431 habitants, anomenats *romaners*. És possible que el topònim provinga de l'àrab *ar-rummāna*, 'el magraner'.

El terme està format per dos grans unitats geomorfològiques. La més ampla, la fossa tectònica de la Romana, amb altituds mitjanes entre 350 i 500 metres, és recorreguda de nord a sud per la rambla de la Romana, que rarament porta aigua. La capçalera d'esta rambla penetra en el terme de Monòver: esta àrea, lligada humanament a la Romana, va ser coneguda com a *la Romana de Monòver* (i ara, *la Romaneta*). Per ponent, el barranc de les Coves s'obri pas des de l'Algaiat gràcies a una sinuosa gorja, superada la qual hi ha el pintoresc caseriu de les Coves de Sant Antoni. L'extens pla, amb relleus molt suaus, el recorre també la rambla Fonda, que baixa igualment des de l'Algaiat i desemboca en la rambla de la Romana.

La segona unitat geomorfològica és el corredor de l'Algaiat, orientat d'est a oest, amb terrenys sempre situats per damunt dels 500 metres d'altitud. Pel nord el tanquen els Algarejos i el Reclot. Però les altures màximes són el puntal Gros (1.086 metres) i la penya de la Mina (1.053 metres), en la serra de l'Algaiat.

S'han trobat materials arqueològics en la cova dels Calderons (magdalenians, epipaleolítics i neolítics), en la franja de muntanyes que separa l'Algaiat de la Romana i en la serra Pelada, on hi ha restes d'un poblat de l'Edat del Bronze. La història de la Romana s'ha de tractar conjuntament amb la de Novelda, municipi al qual va pertànyer fins a 1929. És possible que durant l'Edat Mitjana hi haguera (almenys) una alqueria musulmana (Benessa). En esta zona, a l'inici del segle XVII, hi havia algunes cases i eres. El mateix succeïa en els Palaus, llavors l'autèntic centre de l'àrea. L'Algaiat (en àrab, 'els boscos') era, mentrestant, un espai cobert de pins i dedicat a la caça i a la ramaderia.

En desembre de 1700 «la aygua y font de Beneesa» va ser establida a un grup de cultivadors, però les parcel·les beneficiades van ser comprades en 1727 pel senyor territorial, Josep Caro. En la segona mitat del segle, els senyors de Novelda (que havien assolit mentrestant el títol de marquesos de la Romana) van instal·lar al costat de l'edifici de l'heretat una ajuda de parròquia i una *venta* o posada, a més de permetre-hi la

construcció d'algunes cases més. Però hi predominava l'hàbitat dispers, i de fet va ser en eixe moment quan es van originar molts dels caserius que han caracteritzat la Romana d'època contemporània (els Beltrans, els Canícios, els Jovers, els Pomares), que tenen noms derivats de llinatges que apareixen ja en el cens de 1754, el qual mostra l'assentament en el conjunt del paratge de 31 famílies (128 persones, el 3% dels novelders). Si bé la primera mitat d'aquell segle va conèixer una important extensió de la superfície cultivada, va ser en la segona mitat quan el territori va atraure més població. També fou a partir de 1749 quan l'Algaiat es començà a colonitzar des d'un punt de vista agrícola.

En 1857 hi havia 1.418 habitants (el 18% dels novelders). Al padró de 1883 n'eren 1.649, i en 1910 n'hi havia 2.345 (el 20% i el 19% de la població del municipi, respectivament). També creixia allò que el cens de Godoy (1797) havia denominat «una aldea llamada la Romana». A mitjan segle XIX, segons Madoz, hi havia «25 casas reunidas»; en 1883 els pobladors censats al nucli eren 227, i en 1910, 394 (un 17% dels romaners actuals). L'antiga heretat senyorial va ser comprada en 1904 per Antònia Navarro per 700.000 pessetes. Poc després, a iniciativa seua, es construïa una església exempta. Fou inaugurada en 1910 i es va convertir en parròquia sis anys més tard. Entre 1914 i 1918 la seua família va urbanitzar els terrenys de secà pròxims, i en 1917 l'Ajuntament de Novelda aprovava el nom dels primers carrers.

En 1930 el nou municipi tenia 2.264 habitants. La població va descendir fins als 1.984 habitants en 1940, i després es va mantindre estabilitzada al llarg de la resta del segle XX. Només en els anys inicials del segle XXI s'ha produït un creixement: dels 2.009 habitants del 2001 es va passar als 2.554 del 2011. En els anys centrals del segle anterior l'excedent demogràfic va ser canalitzat vers l'emigració, sobretot cap a les localitats de l'entorn. I l'actual pujada, per una altra banda, es deu a l'arribada de residents estrangers (d'origen britànic fonamentalment): segons dades del 2010, tan sols el 74,7% de la població té la nacionalitat espanyola, els originaris d'altres estats de la Unió Europea són el 23,3% i les altres procedències representen un 2% més.

La base econòmica del municipi, que era l'agricultura de secà (cereals, raïm de vi, ametlers, oliveres), es va veure alterada per la introducció, a partir de 1960, del regadiu dedicat als cultius fructícoles, especialment raïm de taula. Simultàniament es consolidaven algunes indústries, sobretot d'extracció i transformació de la pedra calcària, pràctica que últimament ha alterat el paisatge en profunditat. En els darrers anys han augmentat els servicis orientats a la població estrangera dispersa, l'hostalera i la construcció.

ELEMENTS FÍSICS I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Orografia

Alt de la Creu
Alt Redó
Altet del Llop
Altet del Perdigot
Cantal de Sant Pere
Cova dels Calderons
Cova dels Conills
Cova Negra
Cova Roja
el Coixí de Fer Randa
el Colladet
el Reclot
els Algarejos
els Saragüells de Moia
l'Altet
la Replana
la Teula
les Boques
les Llomes
les Penyes
les Raboseres
Lloma de José Azorín
Lloma de la Font de Cucarró
Lloma de les Canteres
Lloma del Benedit
Lloma del Morrió
Lloma del Tio Escandell
Lloma Sorda
Llometa de Ca Amorós
Llometa del Plater
Llometa dels Canícios
Ombria del Rotllo
Penya de l'Altar
Penya de la Hiedra
Penya de la Mina
Penya de la Tia Tona
Penya del Badall
Penya del Flare
Penya Xiqueta
Penyeta de Moia
Puntal del Collado Fondo
Puntal del Flare
Puntal del Primo
Puntal Gros
Puntalet de Cortés
Puntalet del Corb
Serra de Don Antoni
Serra de l'Alforna
Serra de l'Algaiat
Serra de la Creu
Serra del Duaime
Serra dels Ases
Serra dels Beltrans
Serra Pelada
Serreta d'Andrés
Serreta de la Cava
Serreta de la Font Loca
Serreta de les Dinades
Serreta dels Calderons

Hidrografia natural

Barranc de Castelló
Barranc de l'Estudiant
Barranc de la Cova del
Garrofer
Barranc de les Cases de Felícia
Barranc de les Coves
Barranc del Còssil
Barranc del Lleó

Barranc del Primo
Barranc dels Ases
Barranc dels Leros
Barranc Fondo
Barranc Fort
Barranc Vermell
Barranquet del Beato
Barranquet dels Diables
Barranquet Fondo

Font de Cucarró
Font de la Mina
Font del Teniente
Fontetes Amargues
Rambla de l'Algaiat
Rambla de la Cava
Rambla de la Romana
Rambla Fonda

Hidrografia artificial

Bassa de la Molineta
Bassa de les Penyes
la Boquera

Séquia de la Puríssima
Séquia del Poble

Altres llocs d'interés

Cementeri
el Llavador
el Matador
Ermita de l'Algaiat
Ermita de Sant Antoni
Ermita de Sant Isidre
Escola de l'Alcanà
Escola de l'Algaiat
Escola de la Boquera
Instal·lacions Esportives
la Carrasquera

la Ceràmica
la Nòria
Llavador de Palera
Llavador de Pellín
Pedrera de Figueroa
Pedrera de Tónico
Pedrera del Capurutxo
Pinada de Baix
Pinada de Dalt
Polígon Industrial

PARTIDES I PARATGES

Partides i paratges

el Bacorero
el Beato
el Canalís
el Cantal Empinat
el Cantalar
el Cavat

el Collado
el Collado de l'Algaiat
el Collado de Somet
el Collado del Grill
el Collado Fondo
el Colp

el Corral Nou
el Coscollar
el Còssil
el Duaime
el Fitar
el Forn
el Monero
el Morrió
el Palauet
el Pla
el Pla de Galan
el Pla de la Pena de la Mina
el Pla Verdall
el Pouet
el Rebolcador
el Rincolleó
el Romeral
el Teniente
el Terrer Blanc
el Terrer Roig
el Toll
el Tros de la Coveta
el Tros del Cantal
el Xorlitar
els Altets
els Batistes
els Beltrans
els Calderons
els Canícios
els Florentinos
els Jovers
els Leros
els Palaus
els Platers
els Polsegueros
els Pomares
els Quatre Fondos
els Raconets
els Rossats
els Tesos
els Toscars

Ermeros del Tio Pere Cerdenya
Gargori
l'Albarda
l'Alcanà
l'Algepsar
l'Horteta dels Palaus
l'Olivar
l'Ombria Alta
l'Ombria Baixa
l'Ombrieta
l'Ortigosa
la Basseta
la Bocamina
la Boquera de Baix
la Boquera de Dalt
la Canyada de Benessa
la Canyada de Bruno
la Canyada de Coc
la Canyada de Giraboix
la Canyada de l'Alcanà
la Canyada de la Casa de la
Senyora
la Canyada de la Font
la Canyada de la Mercadera
la Canyada de Rata
la Canyada del Roig
la Canyada dels Canícios
la Canyada dels Sepulcres
la Canyada dels Tesos
la Canyada Fonda
la Canyadeta
la Canyadeta del Llop
la Caturla
la Colla
la Contina
la Costera Blanca
la Cova Albesa
la Font dels Martines
la Hiedra
la Paridera
la Pedraïssa

la Picona
la Pinada
la Platera
la Rambla de Gasparet
la Seina
la Servellera
la Solana Alta
la Solana Baixa
la Xirivia
les Colles
les Coves
les Cuques
les Mallades
les Rambletes
les Saleres

lo Santiago
lo Sista
Luiprats
Racó de Castelló
Racó de les Llomes
Racó de Moia
Racó de Teresa
Racó dels Escandells
Rossat de Patxela
Tros d'Escolano
Tros de l'Aire
Tros de la Casa
Tros de Mari Pepa
Tros de Roca
Uelis

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Ca Navarres
Casa d'Agustino
Casa d'Eliseu el Guàrdia
Casa de Bruno
Casa de Carabina
Casa de Gabriel
Casa de Gasparet
Casa de Gata
Casa de Gatidiano
Casa de Joano
Casa de l'Avanillero
Casa de la Caminanta
Casa de la Llegua
Casa de la Mercadera
Casa de la Paiana
Casa de la Polla
Casa de la Senyora
Casa de les Penyes
Casa de Navarres
Casa de Palera

Casa de Rata
Casa de Sigüensa
Casa de Tomàs
Casa de Toni el Ciri
Casa de Verdú
Casa de Xispes
Casa de Xufa
Casa del Collado de Dalt
Casa del Granadero
Casa del Pi
Casa del Pulido
Casa del Tio Agustino el
Catxapo
Casa del Tio Cantó
Casa del Tio Pollo
Casa del Tio Sord
Casa dels Arnats
Casa dels Beltrans
Casa dels Cantons
Casa dels Castellons

Casa dels Escolanos
Casa dels Felips
Casa Nova
Cases d'Amorós
Cases de Botera
Cases de Ceberos
Cases de Felícia
Cases de l'Alcanà
Cases de l'Ombria
Cases de la Boquera Baixa
Cases de la Font de Cucarró
Cases de la Torraterra
Cases de les Viudes
Cases de Sellés
Cases del Collado
Cases del Nebot
Cases del Tio Silverio Lero
Cases del Tio Teset
Cases dels Canícios
Cases dels Florentinos
Cases dels Jovers
Cases dels Leros
Cases dels Palaus
Cases dels Platers
Cases dels Polsegueros
Cases dels Rellonges
Cases Grans
Caseta de Campana
Casetes del Forn
Cova de la Cuca

Cova de la Marca
Cova de Miralles
Cova de Pepín
Cova de Sala
Cova del Garrofer
Cova del Morrió
Cova del Tio Galgo
Coves Arnades
Coves de la Font Loca
Coves de la Pinga
Coves de Sant Antoni
Coves del Tio Jaume
Coves dels Beltrans
Coves dels Bernardos
Coves dels Carrances
Coves dels Sords
Covetes de Julià
Covetes de les Malenes
el Casinet
els Batistes
els Cabrers
els Pomares
els Xocolates
la Coveta
la Font dels Martines
la Posadeta
la Romana
la Teulera
les Casetes
les Delícies

Vies de comunicació

Camí de Siessa
Camí de l'Altet del Llop
Camí de la Boquera
Camí de la Creu
Camí de les Coves
Camí de les Penyes
Camí del Collado de Somet
Camí del Collado Fondo

Camí del Duaimé
Camí del Fondó
Camí dels Canícios
Camí dels Pomares
Camí Real
Carretera d'Asp
Carretera de l'Alguenya
Carretera de Monòver

Carretera de Novelda
Carretera del Fondó de les
Neus
Costera Blanca
Costera del Pi
Costera dels Gitanos
Costera dels Pelados
Pont dels Huit Ulls
Vereda de la Canyada Andalus

Vereda de la Canyada de
Benessa
Vereda de la Perdiguera
Vereda de la Serra de l'Ombria
Vereda de Serrans
Vereda del Duaima
Vereda del Racó de Castelló
Volta del Colp

